

Studying social trust of Iranians as social capital: meta-analysis of researches

Abstract

Trust is one of the components of social capital and one of the main elements of human relations in society, it is the foundation of social interactions between members of society and the link between tribes, people and the government. The purpose of the research is to study the factors affecting social trust by looking at published scientific works (retrospective) and systematic review of researches. The research method to answer the purpose of the article is meta-analysis (CMA2) published (authentic and survey scientific documents) in the period of 1383 to 1402. Its statistical population is 84 published documents; 48 research cases (relying on the entry and exit criteria) intentionally-non-probably after screening; were selected. The analysis tool is Cohen's d and Fisher's f in the form of effect size. to measure research heterogeneity (Q test); Mediating variables have also been used. Thus, the results show that cultural factors (cultural capital, religious affiliation, national identity, moral-value commitment, media consumption, individualism); political (political trust, political cohesion, political anomie, political participation); Social (social cohesion, social empathy, social indifference, feeling of social discrimination, social anomie, social participation, feeling of social security, social satisfaction); Economic (relative deprivation, class gap, sense of socio-economic justice, economic anomie) and context (age, education, socio-economic base) have had a significant impact on the level of social trust of Iranians.

Keywords: social trust, meta-analysis, political cohesion, socio-economic justice

مطالعه اعتماد اجتماعی ایرانیان به مثابه سرمایه اجتماعی: فراتحلیل پژوهش‌ها

چکیده

اعتماد از مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و از عناصر اصلی روابط انسانی در اجتماع، بستر ساز تعاملات اجتماعی اعضای جامعه و ارتباط‌دهنده اقوام، مردم و دولت است. هدف تحقیق مطالعه عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی با نگاهی به آثار علمی منتشر شده (گذشته‌نگری) و مرور سامانمند پژوهش‌هاست. روش پژوهش پاسخ به هدف مقاله، فراتحلیل (CMA2) منتشر شده (اسناد علمی معتبر و پیمایشی) در بازه زمانی 1383 الی 1402 است. جامعه آماری آن 84 سند منتشر شده؛ 48 مورد پژوهش (با تکیه بر ملاک ورود و خروج) به صورت تعمدی-غیراحتمالی بعد از غربالگری؛ گزینش شدند. ابزار تحلیل d کوهن و f فیشر در قالب $effect\ size$ است. برای سنجش ناهمگنی پژوهش (آزمون Q)؛ از متغیرهای تعدیلی-میانجی نیز استفاده شده است. به این ترتیب نتایج نشان می‌دهد که عوامل فرهنگی (سرمایه فرهنگی، تعلق مذهبی، هویت ملی، تعهد اخلاقی-ارزشی، مصرف رسانه‌ای، فردگرایی)؛ سیاسی (اعتماد سیاسی، انسجام سیاسی، آنومی سیاسی، مشارکت سیاسی)؛ اجتماعی (انسجام اجتماعی، همدلی اجتماعی، بی‌تفاوتی اجتماعی، احساس تبعیض اجتماعی، آنومی اجتماعی، مشارکت اجتماعی، احساس امنیت اجتماعی، رضایت اجتماعی)؛ اقتصادی (محرومیت نسبی، شکاف طبقاتی، احساس عدالت اجتماعی-اقتصادی آنومی اقتصادی) و زمینه‌ای (سن، تحصیلات، پایگاه اجتماعی-اقتصادی) در میزان اعتماد اجتماعی ایرانیان تأثیر معنی‌داری داشته است.

کلیدواژه: اعتماد اجتماعی، فراتحلیل، انسجام سیاسی، عدالت اجتماعی-اقتصادی

مقدمه

اعتماد^۱، یکی از عناصر ضروری حیات اجتماعی و از مهم‌ترین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی^۲ است (Pohchin, 2006, p. 23; روتستاین، ۱۳۹۳، ص ۱۰۹). شرط اساسی برای یک جامعه سالم، اعتماد اجتماعی^۳ متقابل بین اعضاء و بین مردم و مسئولان است (جمال محمدی و زنگنه، ۱۳۹۲، ص ۱۶۱). اعتماد به یکدیگر شرط تشکیل روابط ثانوی است که به‌نوبه خود برای مشارکت سیاسی و اجتماعی مؤثر در هر دموکراسی^۴ وسیع ضروری است (جوهری و بالاخانی، ۱۳۸۵). حس اعتماد همچنین برای اجرای قوانین دموکراتیک لازم است (زاهدی، ۱۳۹۶، ص 300). جیمز کلن (Edwards & Foley, 1998)، اعتماد را وارد کردن عنصر خطر در کنش با دیگران و مرتبط با مخاطره می‌داند (Coleman, 1988) که از بسترهای سرمایه‌ای ظهور می‌کند. اجتماعاتی که دارای روابط نزدیک و پیوند عاطفی و در تعامل اجتماعی، زاینده اعتمادند (Ellison, Steinfeld, & Lampe, 2007). شناخت اجتماعی و داشتن نظام همسایگی و الگوی خویشاوندی در جوامع سنتی، منبع شکل‌دهی به اعتماد بوده است (Ferragina, 213, p. 49). وجود چنین مکانیسم‌هایی، منفعت جمعی را بالأخص در رفتار اقتصادی تأمین می‌کند و جمع‌گرایی اقتصادی را به‌جای فردگرایی عقلانی تقویت می‌نماید (Folland & Rocco, 2013). طبق نتایج پژوهش در سال‌های 1391 و 1394، به تدریج، میزان اعتماد اجتماعی کاهش یافته است. مهم‌ترین دلیل این بی‌اعتمادی از نگاه مردم، نبود صداقت، اختلاس و دزدی، مشکلات اقتصادی، فریبکاری، کلاه‌برداری و وضعیت بد جامعه است (پورحسین، ۱۳۹۷، ص ۶۸). شاخص اعتماد اجتماعی در بسیاری از زمینه‌ها مطلوب نیست، بلکه روندی کاهشی را دنبال می‌کند (پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات، ۱۳۹۷).

اعتماد اجتماعی از مهم‌ترین مؤلفه‌های سرمایه اجتماعی و از الزامی‌ترین عناصر در ساختار روابط اجتماعی جامعه ایرانی است. این امر در گذر زمان تحت تأثیر عوامل مختلفی قرار گرفته است، پژوهش‌های مختلفی درباره اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن صورت گرفته است. جستجوی کلیدواژه "اعتماد اجتماعی" در نورمگز، پایگاه علمی جهاد

¹ Trust

² Social capital

³ Social trust

⁴ Democracy

دانشگاهی، ایران داک و مگ ایران، گویای این است که نزدیک به 84 پژوهش انجام گرفته و از میان درباره زمانی 1383 الی 1402 نزدیک به 48 سند پژوهشی مرتبط با فراتحلیل کمی، بعد از غربال سازی و کنترل نتایج آن، جهت پردازش در نرم افزار cma2 انتخاب شدند. با نگاهی به تعدد و فراوانی پژوهش‌ها در این زمینه می‌توان به فقدان انسجام تجربی (یافته‌ها)، پراکندگی در قلمرو جغرافیایی؛ روشی و نظری و همچنین فقدان یک اجماع درباره مهم‌ترین دلایل و عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی در جامعه ایرانی، اشاره نمود که انجام یک فراتحلیل کمی در سطح کلان و در یک بازه زمانی (اولین پژوهش منتشر شده تا آخرین سند نمایه شده در پایگاه‌ها) طولانی؛ را الزامی نموده است تا بتوان درباره خلق و بازآفرینی اعتماد اجتماعی در ایران با استفاده از نتایج فراتحلیل سیاست‌گذاری فرهنگی-اجتماعی و سیاسی انجام داد. بر این اساس پرسش‌های پژوهش عبارتند از:

-مهم‌ترین عوامل اثرگذار بر اعتماد اجتماعی کدام هستند؟

-مقدار اندازه اثر d کوهن و f فیشر در هر یک شاخص‌ها چگونه است؟

پیشینه پژوهش

در این قسمت به مطالعات خارجی به صورت اجمالی و پژوهش‌های داخلی مرتبط (جهت فراتحلیل) پرداخته شده و در ادامه آن به مفاهیم و چارچوب نظری، طرح و تدوین شده است، بر این اساس پیشینه دو قسمت مهم دارد:

الف. مطالعات خارجی

سنگیران و کایپورپیروتانا (2023) در پژوهشی در بین نسل Z تایلند، سنین 18-25 ساله با حجم نمونه 430 مورد؛ به این نتیجه رسیده است که اعتماد اجتماعی در این گروه، امری وابسته به شرایط اجتماعی-اقتصادی است و ارزش‌های نسلی، هنجارهای اجتماعی، ساختار خانواده و نوع طبقه و همچنین رفتارهای رسانه‌ای در آن مؤثر است. وانگ و همکاران (2023)، در مطالعه‌ای درباره اعتماد اجتماعی رفاه اجتماعی نسل اول دانشجویان چین با نمونه 622 نفری به این نتیجه رسیدند که الگوی مرجع، دوستان صمیمی، فضای آموزشی و شرایط فرهنگی بر اعتماد دانشجویان تأثیر داشته است.

ب. مطالعات داخلی

در ایران پژوهش مختلفی درباره اعتماد اجتماعی انجام گرفته است، اولین پژوهش نمایه شده عباس‌زاده (1383) و تازه‌ترین پژوهش‌ها مربوط به غلامی (1401) است که به اختصار مهم‌ترین بخش‌های هر سند در جدول 1 جهت انجام فراتحلیل کمی ذکر شده

است

جدول 1: پیشینه پژوهش

نویسنده	شیوه نمونه‌گیری	مکان پژوهش	حجم نمونه	قومیت
غلامی (1401)	تصادفی ساده	شهر ایوان	284	کرد
زبردست (1400)	تصادفی طبقه‌ای	شهرستان جیرفت	387	فارس
قاسمی (1400)	تصادفی ساده	شهر قروه درجزین	312	فارس
ثابت ویشکاسوقه (1400)	تصادفی خوشه‌ای	شهر رشت	384	گیلگی
حسینی و همکاران (1400)	تصادفی ساده	شهر تهران	380	فارس
امیری شیراز و همکاران (1400)	تصادفی ساده	شهر رشت	365	گیلگی
هاشمی و همکاران (1400)	تصادفی ساده	شهر تهران	210	زرتشتی
سیدزاده (1399)	تصادفی خوشه‌ای	شهر زاهدان	384	بلوچ
سادات خادمی (1399)	تصادفی طبقه‌ای	تهران	362	فارس
بهشتی و کهنسال خوب (1398)	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	دهدشت	382	لر
صادری بی‌بالان و همکاران (1398)	تصادفی ساده	استان گیلان	378	گیلگی
مولایی و همکاران (1395)	تصادفی طبقه‌ای	شهر آبدانان	253	کرد
ابراهیمی و همکاران (1394)	تصادفی ساده	مازندران	375	مازنی
باوندپور (1397)	تصادفی ساده	زنان کرمانشاه	270	فارس
فرشیدمتین و طالب‌پور (1397)	تصادفی ساده	جزیره کیش	381	فارس
محمدی (1397)	تصادفی ساده	مازندران	384	مازنی
زاهدی (1396)	طبقه‌بندی شده	مرکز غرب تهران	372	فارس
یحیی زاده و همکاران (1396)	تصادفی	سبزوار	200	فارس
هاشمی و دلقندی (1396)	تصادفی	خراسان رضوی	200	فارس
نعیمی و مهدی زاد (1395)	تصادفی ساده	مریوان	300	کرد
ظهیری نیا و نیکخواه (1394)	خوشه‌ای متناسب و تصادفی ساده	بندرعباس	295	بلوچ
زمانیان و همکاران (1394)	تصادفی	شهرستان میناب	384	ترک
اکبری و قوامی (1394)	خوشه‌ای	بیرجند	355	فارس
خرم‌آبادی و ابدالی (1393)	خوشه‌ای طبقه‌ای	شهرستان ایلام	320	کرد
باقریانی (1393)	طبقه‌ای متناسب	بهبهان	346	فارس
عباس‌زاده و میرزایی (1393)	طبقه‌ای تصادفی	تبریز	401	ترک
محمدی و زنگنه (1392)	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	نیشابور	384	فارس
احمدی و همکاران (1392)	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	تبریز	600	ترک

عسگری و شرافت (1392)	خوشه‌ای طبقه‌ای	ایلام	331	کرد
محسنی و همکاران (1390)	چندمرحله‌ای	تبریز	752	ترک
بیدل و محمودزاده (1391)	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	مشهد	384	فارس
ذوالفقاری و همکاران (1391)	ترکیبی از خوشه‌ای و سهمیه‌ای	خرم‌آباد	310	لر
یاری و هزارجریبی (1391)	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	کرمانشاه	390	فارس
هزارجریبی و مروتی (1390)	تصادفی طبقه‌ای متناسب	تهران	370	فارس
عباس‌زاده و همکاران (1390)	طبقه‌ای	تبریز	400	ترک
حیدرآبادی (1389)	چندمرحله‌ای	مازندران	280	مازنی
افشانی و همکاران (1389)	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	نجف‌آباد	244	فارس
کتابی و همکاران (1389)	طبقه‌ای	چهارمحال بختیاری	612	لر
کفاشی و آزاده (1388)	خوشه‌ای	رودهن	180	فارس
معیدفر و جهانگیری (1388)	خوشه‌ای	ارومیه	300	ترک
وثوقی و آرام (1388)	خوشه‌ای طبقه‌ای	شهر خلخال	260	ترک
مهدوی و همکاران (1388)	خوشه‌ای طبقه‌بندی نامتناسب	تهران	391	فارس
سبحانی نژاد و همکاران (1388)	طبقه‌ای متناسب با حجم نمونه	تهران	4500	فارس
هزارجریبی و صفری شالی (1388)	چندمرحله‌ای	تهران و قم	2000	فارس
قدیمی (1386)	تصادفی ساده	زنجان	450	ترک
اوجاقلو و زاهدی (1384)	خوشه‌ای چندمرحله‌ای	زنجان	380	ترک
عباس‌زاده (1383)	تصادفی و ساده	تبریز	248	ترک

اعتماد اجتماعی

اعتماد عبارت از انتظار برآورده شدن نیازهای شخصی است و اینکه می‌شود روی دنیا یا منابع خارجی حساب کرد. «اعتماد» گونه‌ای جهت‌گیری ذهنی مبتنی بر پایه ارزیابی فرد است که به وثوق و اطمینان به کسی یا چیزی (سیدامامی و منتظری مقدم، ۱۳۹۱، ص ۱۹۴)، یا انتظار قابل پیش‌بینی بودن رفتار دیگران تعبیر می‌شود (اینگلهارت، ۱۴۰۰، ص

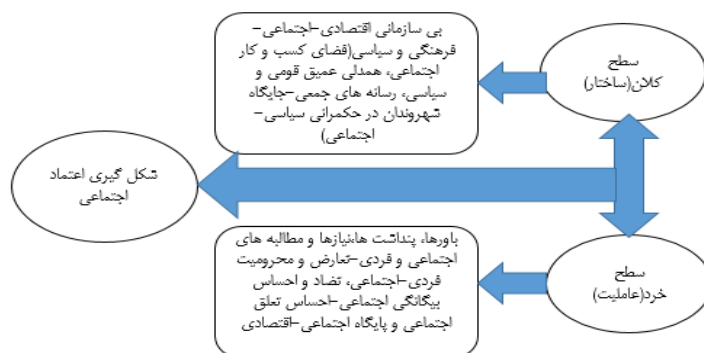
۴۴۷). زیمل (محسنی تبریزی، معیدفر و گلابی، ۱۳۹۰، ص ۲۸)، اعتماد را معادل کلمه ایمان و اعتقاد به افراد جامعه می‌داند. اعتماد مهم‌ترین مؤلفه نظم است (چلبی، ۱۳۸۹، ص ۱۲). اوفه (پیراهری، ۱۳۹۰)، اعتماد را دارای چهار بعد مهم الف) اعتماد شهروندان به یکدیگر؛ ب) اعتماد به نخبگان؛ ج) اعتماد نخبگان به یکدیگر و د) اعتماد سطوح بالا به سطوح پایین جامعه می‌داند. وی به اعتماد افقی میان غیر نخبگان تأکید دارد. اعتماد، هسته مرکزی سرمایه اجتماعی است (صادری بی‌بالان، معتمد و کاوسی، ۱۳۹۸، ص ۵۵).

آنتونی گیدنز: آنتونی گیدنز، اعتماد به اشخاص را زاینده ارتباط ناب می‌داند و در عین حال ارتباط ناب منوط به اعتماد متقابل بوده و اعتماد متقابل نیز به نوبه خود رابطه‌ای نزدیک با صمیمیت دارد. رابطه‌های ناب قبل از هر چیز در قلمرو ازدواج، رفاقت و دوستی‌های بسیار نزدیک پدید می‌آیند. احساس رضایت عاطفی، اهمیت نفس رابطه، باز بودن رابطه و تداوم آن، تعهد، صمیمیت و خودمانی بودن، اعتماد متقابل و استحکام هویت شخصی از خلال فرآیندهای خودکاوی و توسعه خودمانی‌گری از خصوصیات رابطه ناب می‌باشند. از آنجاکه اعتماد تا بدین حد با خودمانی شدن مرتبط است، حفظ اصالت رابطه مورد نظر ایجاد می‌کند که همان توازی که در روابط خودمانی بین خودمختاری و در یکدیگر حل شدن لازم است، در اینجا هم مراعات گردد (شکر بیگی و ساروخانی، ۱۳۹۰، ص ۱۶۲). اعتماد انتظار برآورده شدن چشم‌داشت‌ها در مورد رویدادهای احتمالی است (عباس‌زاده و دیگران، ۱۳۹۰، ص ۲۰۲). نکته مهم در ساختن و پروراندن اعتماد در رابطه‌های ناب، آن است که هر کس باید شخصیت دیگری را به رسمیت بشناسد و قادر باشد به طور منظم، بعضی پاسخ‌های مطلوب را از گفتار و رفتار او استنباط کند (باقریانی، ۱۳۹۳، ص ۸۸).

پاتنام: اعتماد یک عنصر بی‌اختیار و ناآگاهانه نیست بلکه مستلزم پیش‌بینی رفتار یک بازیگر مستقل است. منبع اعتماد اجتماعی در جوامع مدرن در هنجارهای معامله متقابل و شبکه‌های مشارکت مدنی است (شایگان، ۱۳۸۸، ص ۱۵۹). اعتماد حاصل پیش‌بینی پذیری رفتار دیگران است و در جوامع کنونی به صورتی پیچیده، غیرشخصی یا به شکلی غیرمستقیم ضرورت می‌یابد. وی همچنین افزایش مشارکت مدنی و گسترش شبکه‌های اجتماعی را از پیامدهای اعتماد معرفی می‌کند (عباس‌زاده و دیگران، ۱۳۹۰، ص ۲۰۲) که در جوامع مدرن از دو منبع مرتبط، یعنی هنجارهای معامله متقابل و شبکه‌های مشارکت مدنی ناشی می‌شود (ابراهیمی، بایی و میر محمد تبار، ۱۳۹۴، ص ۳۴). وی دو نوع اعتماد

را از هم متمایز می‌کند: الف. اعتماد اولیه: شامل اعتماد شخصی، اعتماد وابسته به طبقات و اعتماد وابسته به موقعیت، اعتماد گروهی، اعتماد نهادی، اعتماد تجاری، اعتماد سیستمی، اعتماد تکنولوژیک، ب. اعتماد ثانویه: هرگاه بخواهیم به کسی اعتماد کنیم. بر علائم و الگوهای دست‌دوم متکی هستیم. وی در پیدایش فرهنگ اعتماد، مرتبه اقتصادی اجتماعی، شغل مطمئن، پایگاه شغلی و تحصیلات را مهم می‌داند (شکریگی و ساروخانی، ۱۳۹۰، ص ۱۶۵).

الگوی نظری پژوهش

شکل 1: الگوی نظری پژوهش

روش‌شناسی پژوهش

در این تحقیق از فراتحلیل کمی بهره گرفته شده است. فراتحلیل برآورد اندازه اثر مطالعات در یک واحد اصلی است که با ارجاع به مقالات منتشره، سال پژوهش، متغیرهای محلی‌دار با وابسته ارزیابی می‌شود. برای دریافت و جمع‌آوری مقالات از سایت نورمگز، سیویلیکا، ایران‌داک و مگ ایران با کلیدواژه "اعتماد اجتماعی" در بازه زمانی 1383 الی 1402، با حجم نمونه 84 تحقیق را شناسایی و بعد از کنترل از حیث روشی، اعتبار، روایی و یافته‌های علمی، تعداد 48 سند وارد نرم‌افزار شده و اندازه اثر نهایی هر پژوهش و اثر نهایی کل به‌وسیله فرمول فیشر و کوهن برآورد شده است. برای تشخیص همگنی یا ناهمگنی تحقیقات فوق، از نمودار کیفی، آزمون Q استفاده شده و بعد از اثبات فرض ناهمگونی بین مطالعات از متغیر تعدیلگر (زمینه‌ای) برای سنجش میزان اثر آن بر اعتماد اجتماعی استفاده شده است. روش‌های آماری تحقیق اطلاعات موجود در تحقیق بعد از کدگذاری، با نرم‌افزار $CMA2^1$ برای انجام محاسبات آماری، تجزیه و تحلیل شدند.

¹ Comprehensive Meta Analysis2

در فراتحلیل مبنای ارزیابی آماری؛ ضریب همبستگی و حجم نمونه و سال مطالعات است.

یافته‌های تحقیق

- به لحاظ جامعه آماری؛ 52 درصد را شهروندان عمومی؛ 25 درصد را دانشجویان؛ 8 درصد را دانش‌آموزان و اساتید دانشگاه؛ 6 درصد را معلمان و 3 درصد را کشاورزان تشکیل می‌دهند.

- روش نمونه‌گیری، 42 درصد از پژوهش‌ها به روش خوشه‌ای چندمرحله‌ای و 33 درصد از نوع تصادفی ساده؛ 17 درصد تصادفی طبقه‌ای؛ 4 درصد را نمونه‌گیری طبقه‌ای متناسب با حجم بوده است.

- 89 درصد از سند مورد مطالعه، از نوع مقاله علمی پژوهشی؛ 10.5 رساله کارشناسی ارشد و 0.5 مقاله کنفرانسی بوده است.

- 58 درصد از پژوهش در مناطق توسعه‌یافته؛ 25 درصد در حال توسعه و 17 درصد در مناطق کمتر توسعه‌یافته اجرا شده است.

ب. تحلیلی

جدول 2. نتایج فراتحلیل

گزارش آماری				
sig	Z	Effect size		
0.024	2.249	0.407	سرمایه فرهنگی	عوامل فرهنگی
0.000	8.268	0.376	تعلق مذهبی	
0.000	11.762	0.447	هویت ملی	
0.002	3.072	0.233	تعهد اخلاقی-ارزشی	
0.000	5.256	0.373	مصرف رسانه‌ای	
0.002	3.084	0.279	فردگرایی	
0.000	8.554	0.332	اعتماد سیاسی	عوامل سیاسی
0.000	4.657	0.516	انسجام سیاسی	
0.002	19.609	0.342	آنومی سیاسی	
0.004	2.898	0.271	مشارکت سیاسی	
0.000	16.515	0.578	انسجام اجتماعی	عوامل اجتماعی
0.047	1.987	0.273	همدلی اجتماعی	
0.000	4.434	0.348	بی‌تفاوتی اجتماعی	
0.002	1.964	0.160	احساس تبعیض اجتماعی	
0.000	15.438	0.457	آنومی اجتماعی	

0.000	3.515	0.276	مشارکت اجتماعی	عوامل اقتصادی
0.000	4.872	0.286	احساس امنیت اجتماعی	
0.000	5.237	0.162	رضایت اجتماعی	
0.000	11.526	0.397	محرومیت نسبی	
0.000	8.311	0.233	شکاف طبقاتی	
0.000	6.283	0.299	احساس عدالت اجتماعی-اقتصادی	
0.004	2.650	0.328	آنومی اقتصادی	
0.000	4.710	0.171	سن	عوامل زمینه‌ای
0.001	2.866	0.446	تحصیلات	
0.000	6.867	0.264	پایگاه اجتماعی-اقتصادی	

نتایج نشان می‌دهد که:

1. بین عوامل فرهنگی و اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد. بر این اساس سرمایه فرهنگی (0.407)؛ تعلق مذهبی (0.376)؛ هویت ملی (0.447)؛ تعهد اخلاقی-ارزشی (0.233)؛ مصرف رسانه‌ای (0.373)؛ فردگرایی (0.279)؛ با اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌داری دارد.
2. بین عوامل سیاسی و اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد. بر این اساس اعتماد سیاسی (0.332)؛ انسجام سیاسی (0.516)؛ آنومی سیاسی (0.342)؛ مشارکت سیاسی (0.271)؛ با اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌داری دارد.
3. بین عوامل اجتماعی و اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد. بر این اساس انسجام اجتماعی (0.578)؛ همدلی اجتماعی (0.273)؛ بی‌تفاوتی اجتماعی (0.348)؛ احساس تبعیض اجتماعی (0.160)؛ آنومی اجتماعی (0.457)؛ مشارکت اجتماعی (0.276)؛ احساس امنیت اجتماعی (0.286)؛ رضایت اجتماعی (0.162)؛ با اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌داری دارد.
4. بین عوامل اقتصادی و اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد. بر این اساس محرومیت نسبی (0.397)؛ شکاف طبقاتی (0.233)؛ احساس عدالت اجتماعی-اقتصادی (0.299)؛ آنومی اقتصادی (0.328)؛ با اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌داری دارد.
5. بین عوامل زمینه‌ای و اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌داری وجود دارد. بر این اساس سن (0.171)؛ تحصیلات (0.446)؛ پایگاه اجتماعی-اقتصادی (0.264)؛ با اعتماد اجتماعی رابطه معنی‌داری دارد.

اندازه اثر کلی شاخص

جدول 3. اندازه اثر کلی

اثر	اندازه اثر r	مقدار Z	sig
عوامل اجتماعی	0.269	12.853	0.002
عوامل فرهنگی	0.301	6.349	0.003
عوامل سیاسی	0.217	6.831	0.000
عوامل اقتصادی	0.483	15.238	0.003
عوامل زمینه‌ای	0.402	11.581	0.002

در مجموع عوامل اجتماعی (0.269)؛ عوامل فرهنگی (0.301)؛ عوامل سیاسی (0.217)؛ عوامل اقتصادی (0.483)؛ عوامل زمینه‌ای (0.402) رابطه معنی‌داری با اعتماد اجتماعی داشته است.

تأثیر نوع جامعه آماری بر میزان اعتماد

جدول 4. تأثیر متغیر جامعه آماری بر میزان اعتماد

تصادفی			نوع جامعه
sig	z-value	اندازه ترکیبی	
0.000	10.341	0.224	اعضای دانشگاهی (دانشجو و اساتید)
0.000	3.091	0.261	اعضای آموزش و پرورش (معلم و دانش‌آموزان)
0.000	7.871	0.201	شهروندان عمومی (کلی)
0.000	3.631	0.194	کشاورزان
0.000	5.011	0.209	اثر کل

اعضای دانشگاهی با مقدار 0.224؛ نهاد آموزش و پرورش با مقدار 0.261؛ شهروندان عمومی با مقدار 0.201 و کشاورزان با مقدار 0.194 متغیر وابسته اعتماد اجتماعی را تبیین و پیش‌بینی کرده است.

تأثیر جنسیت بر میزان اعتماد

جدول 5. تأثیر جنسیت بر میزان اعتماد

تصادفی			نوع جامعه
sig	z-value	اندازه ترکیبی	
0.012	3.072	0.153	مرد
0.001	9.472	0.180	زن
0.003	2.157	0.158	جمع

میزان اعتماد برحسب جنسیت تفاوت معنی‌داری دارد. در این میان میزان اعتماد

اجتماعی زنان (0.18) بیشتر از مردان (0.15) بوده است.

تأثیر متغیر سطح توسعه استان در میزان اعتماد

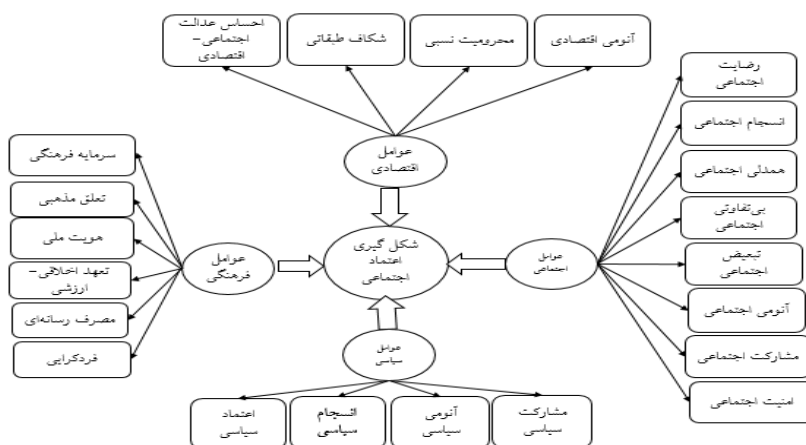
جدول 6. سطح توسعه استان در میزان اعتماد

تصادفی			گروه مورد بررسی
sig	z-value	اندازه ترکیبی	
0.000	3.033	0.132	توسعه یافته
0.000	5.841	0.287	در حال توسعه
0.000	8.116	0.302	کم توسعه
0.000	11.834	0.371	اثر کل

سطح توسعه استان با اعتماد اجتماعی رابطه معنی داری داشته و مقدار آن برابر با 0.37 درصد است؛ در این میان میزان اعتماد در مناطق کم توسعه (0.30 درصد) و در حال توسعه (0.28 درصد) بیشتر و در مناطق توسعه یافته و کلان شهر مدرن (0.13 درصد) کمتر است.

بر این اساس می توان مدل نهایی پژوهش حاصل از فراتحلیل را به شرح زیر ترسیم نمود:

نمود:

شکل ۲: عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی (نتایج فراتحلیل پژوهش‌ها)

بحث و نتیجه

پژوهش حاضر باهدف مطالعه دلایل اعتماد اجتماعی در ایران به فراتحلیل پژوهش

با نگاهی به آثار پژوهش‌های انجام‌گرفته در بازه زمانی ۱۳۸۳ الی ۱۴۰۲ اجرا شده است، مطالعه و بررسی فراتحلیل نشان می‌دهد که با افزایش سرمایه فرهنگی؛ میزان اعتماد اجتماعی نیز افزایش می‌یابد و مقدار اندازه اثر آن برابر با $Effect\ size=0.407$ است. باورها و تعلق مذهبی ($Effect\ size=0.376$) ضمن انسجام اجتماعی، زمینه‌های اعتماد اجتماعی را فراهم می‌سازد. میزان همگرایی با هویت ملی و تعلق اجتماعی به هویت ملی ($Effect\ size=0.447$) و داشتن تعهد اخلاقی-ارزشی ($Effect\ size=0.233$)؛ باعث افزایش اعتماد اجتماعی می‌شود، در ایران به دلیل نوسازی اجتماعی؛ جامعه در حال گذار از جمع‌گرایی سلسله‌مراتبی به سوی فردگرایی است و با افزایش شدت فردگرایی اجتماعی ($Effect\ size=0.279$) از سطح اعتماد اجتماعی نیز کاسته خواهد شد. رسانه‌های جمعی نقش مهمی و سازنده‌ای در باورها و رفتارهای اجتماعی شهروندان دارند، در صورت همسویی با جامعه و انعکاس واقعیت اجتماعی می‌تواند اعتماد اجتماعی را بازآفرینی کند و مقدار اثر آن برابر با $Effect\ size=0.373$ است. حکمرانی سیاسی و رفتارهای سیاسی نیز اعتماد اجتماعی شهروندان را تحت تأثیر قرار می‌دهد، وجود اعتماد به کنش و تصمیم‌های سیاسی ($Effect\ size=0.332$)؛ به توسعه اعتماد اجتماعی در جامعه کمک شایانی می‌کند، در کنار آن مشارکت سیاسی ($Effect\ size=0.271$) وجود یکپارچگی، اتحاد و انسجام سیاسی ($Effect\ size=0.516$)؛ به دلیل ایجاد پیوندهای اجتماعی شهروندان، گروه‌های قومی و سیاسی با نظام حکمرانی، زمینه‌های افزایش اعتماد اجتماعی را فراهم می‌سازد. از طرفی وقتی جامعه دچار التهاب و تنش سیاسی می‌شود، به تعبیری فضای آنومیک سیاسی ($Effect\ size=0.342$) حاکم می‌شود، بی‌قاعدگی، کاهش مقررات سیاسی و بی‌ثباتی، اعتماد اجتماعی را دچار فرسایش می‌کند. عوامل اجتماعی نیز با اعتماد رابطه تنگاتنگی دارند، وجود انسجام اجتماعی ($Effect\ size=0.578$)؛ همدلی اجتماعی ($Effect\ size=0.273$) و مشارکت اجتماعی ($Effect\ size=0.276$) به‌عنوان مؤلفه‌های مهم سرمایه اجتماعی؛ باعث تقویت، بازآفرینی و افزایش اعتماد اجتماعی در ساختار جامعه می‌گردد. همچنین در جامعه؛ مسائل آسیب‌شناختی و نشانگان منفی نیز وجود دارد که از ظهور و تعمیم اعتماد اجتماعی میان گروه‌ها، طبقات اجتماعی و نهادها ممانعت می‌کند، یکی از آنها احساس تبعیض اجتماعی ($0.160=Effect\ size$) است، وجود تبعیض اجتماعی، احساس بی‌عدالتی و نارضایتی از توزیع امکانات، رفاه اجتماعی و خدمات اجتماعی؛ منجر به کاهش اعتماد اجتماعی در گذر زمان

می‌گردد و باعث بی‌تفاوتی اجتماعی ($\text{Effect size} = 0.348$) می‌گردد، این نشان می‌دهد که جامعه نسبت به همدیگر و شرایط موجود، چندان توجهی نکرده و برایشان مهم تلقی نمی‌شود، همین شرایط نیز باعث کاهش اعتماد اجتماعی می‌شود. این وضعیت بیشتر در شرایط آنومیک ($\text{Effect size} = 0.457$) نمایان می‌شود، زمانی که احساس سردرگمی، بی‌هنجاری و احساس بی‌قانونی در جامعه زیادتر شود، شدت بی‌اعتمادی اجتماعی نیز بیشتر خواهد شد. برای تقویت و شکل‌گیری اعتماد اجتماعی گسترده و عمیق بایستی به دو مؤلفه احساس امنیت اجتماعی و میزان رضایت اجتماعی توجه زیادی نمود در این زمینه سیاستگذاری مناسب انجام گیرد، با افزایش احساس امنیت اجتماعی ($\text{Effect size} = 0.286$) و رضایت اجتماعی ($\text{Effect size} = 0.162$) شهروندان از اوضاع سیاسی، اجتماعی و اقتصادی جامعه، اعتماد خود را نسبت به آن زیادتر می‌کنند. اعتماد اجتماعی در جامعه از مقوله اقتصادی نیز تأثیر می‌پذیرد. تأمین نیازهای ساسی (خوراک، پوشاک و مسکن) و کاهش شکاف طبقاتی و فقر باعث همگرایی و تعلق جامعه به ساختارهای سیاسی شده و احساس بیگانگی نمی‌کنند، اما با افزایش محرومیت نسبی و ناکامی اجتماعی ($\text{Effect size} = 0.397$) در رسیدن به شغل، درآمد، رفاه اجتماعی و سایر نیازهای اجتماعی-انسانی، شهروندان میزان اعتماد خود را از دست‌داده و نسبت به همدیگر و جامعه بی‌تفاوت‌تر می‌شوند. وجود فقر گسترده، بیکاری شاغلان و حاشیه‌ای شدن طبقات اجتماعی و از بین طبقه متوسط که نشانگر شکاف طبقاتی ($\text{Effect size} = 0.233$) است، باعث افزایش بی‌اعتمادی اجتماعی می‌شود. این امر نشان می‌دهد که جامعه تعادل اقتصادی خود را از دست‌داده و با آنومی اقتصادی مواجه است آنومی اقتصادی به معنای، بی‌ثباتی کنش‌های اقتصادی و تحولات هیجانی-ناگهانی اقتصادی در بازه زمانی کوتاه‌مدت است، با افزایش شدت آنومی اقتصادی ($\text{Effect size} = 0.328$)؛ از سطح اعتماد اجتماعی جامعه کاسته خواهد شد. بر این اساس نتایج فراتحلیل مؤید یافته‌های مطالعاتی غلامی (1401)؛ زبردست (1400)؛ قاسمی (1400)؛ ثابت ویشکاسوقه (1400)؛ حسنی و همکاران (1400)؛ امیری شیراز و همکاران (1400)؛ هاشمی و همکاران (1400)؛ سیدزاده (1399)؛ سادات خادمی (1399)؛ مولایی و همکاران (1395)؛ ابراهیمی و همکاران (1394)؛ باوندپور (1397)؛ فرشیدمتین و طالب‌پور (1397)؛ محمدی (1397)؛ یحیی‌زاده و همکاران (1396)؛ هاشمی و دلفندی (1396)؛ زمانیان و همکاران (1394)؛ خرم‌آبادی و ابدالی (1393)؛ حیدرآبادی

(1389)؛ قدیمی (1386)؛ عباسزاده (1383)؛ کفاشی و آزاده (1388)؛ وثوقی و آرام (1388)؛ مهدوی و همکاران (1388)؛ ظهیری نیا و نیکخواه (1394)؛ احمدی و همکاران (1392)؛ عباسزاده و میرزایی (1393)؛ زاهدی (1396)؛ محمدی و زنگنه (1392)؛ محسنی و همکاران (1390)؛ عباسزاده و همکاران (1390)؛ کتابی و همکاران (1389)؛ بیدل و محمودزاده (1391)؛ عسگری و شرافت (1392)؛ اوجاقلو و زاهدی (1384)؛ اکبری و قوامی (1394)؛ معیدفر و جهانگیری (1388)؛ هزارجریبی و مروتی (1390)؛ افشانی و همکاران (1389)؛ ذوالفقاری و همکاران (1391)؛ باقریانی (1393)؛ بهشتی و کهنسال خوب (1398)؛ صادری بی‌بالان و همکاران (1398)؛ نعیمی و مهدی زاد (1395)؛ سبحانی نژاد و همکاران (1388)؛ یاری و هزارجریبی (1391)؛ هزارجریبی و صفری شالی (1388) همخوانی داشته و آن‌ها تأیید می‌کند. می‌توان طبق یافته‌های فراتحلیل پیشنهادهای چندگانه کاربردی زیر را ارائه داد:

الف. اجتماعی:

-افزایش مشارکت اجتماعی، انسجام و پیوندهای اجتماعی میان گروه‌های قومی، جامعه مدنی و شهروندان با حکمرانی اجتماعی؛
-افزایش احساس امنیت اجتماعی (عدم تهدیدهای داخلی و خارجی)، ارتقای ضریب امنیت محیطی و شغلی؛
-افزایش رضایت اجتماعی شهروندان از طریق تأمین نیازها و حل مسائل اجتماعی شهروندان.

ب. اقتصادی:

-کاهش شدت بیکاری و فقر در جامعه و بهبود وضعیت طبقاتی آن‌ها از طریق ارتقای وضعیت کسب‌وکار، کارآفرینی اجتماعی و جذب فارغ‌التحصیلان در گروه‌های شغلی؛
-حل و مرتفع‌سازی مطالبه‌های اقتصادی و احساس همدردی با گروه‌های فقیر، حاشیه‌نشین و بیکاران دانشگاهی و بیمه آن‌ها در صورت نیافتن شغل مناسب؛
-تضمین و امید دادن به جامعه؛ تأمین مسکن، خوراک و پوشاک جهت شادکامی و بهزیستی اقتصادی؛

ج. فرهنگی:

-مدیریت رسانه‌ای جامعه در پخش برنامه‌های اجتماع‌محور و مردمی کردن رویکرد

آن؛

-مبارزه با انحرافات فرهنگی، کج‌روی و بزهکاری فرهنگی در جامعه از طریق نهادهای مربوطه؛

-اخلاقی‌سازی جامعه از طریق آموزش، رسانه و منابع مذهبی و بازآفرینی اعتماد اجتماعی؛

-تبلیغ و تبیین اهمیت هویت ملی-سیاسی و مذهبی و اعتماد به آن.

د.سیاسی:

-فراهم‌سازی مشارکت فعالانه مردم در مسائل سیاسی و کاهش فاصله اجتماعی میان مردم و مدیران سیاسی؛

-اقناع‌سازی جامعه از طریق گفتمان، رسانه و شفافیت در کنش‌های سیاسی جهت حفظ اعتماد مردمی؛

-تقویت قانون‌گرایی و مبارزه با فساد و رشوه در سطوح کلان-میانه و خرد؛
-مقابله با بحران، بی‌نظمی سیاسی و ایجاد آرامش سیاسی از طریق کاهش تنش‌های سیاسی در سطح کلان و قانون‌گذاری؛

منابع

ابراهیمی، قربانعلی؛ بایی، علی؛ و میر محمد تبار، سید احمد. (۱۳۹۴). اعتماد اجتماعی و تشکل‌های دانشجویی: تبیین تجربی اعتماد اجتماعی دانشجویان عضو و غیر عضو تشکل‌های دانشجویی دانشگاه مازندران. نشریه علوم اجتماعی، 12(2)، 27-51.

اجاقلو، سجاد؛ و زاهدی، محمدجواد. (۱۳۸۴). بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین ساکنان شهر زنجان. مجله جامعه‌شناسی ایران، 6(4)، 92-125.

احمدی، عزت‌الله؛ عدلی‌پور، صمد؛ سپهری، آسیه؛ و حسنعلیزاده، محمد. (۱۳۹۲). رابطه مصرف رسانه‌ای با اعتماد اجتماعی در بین جوانان شهر تبریز. پژوهش‌های ارتباطی، 20(76)، 87-112.

ادریسی، افسانه؛ رحمانی‌خلیلی، احسان؛ و حسینی‌امین، سیده‌نرگس. (۱۳۹۰). بررسی و تبیین اعتماد اجتماعی از رویکرد نظریه ساخت‌یابی گیدنز. راهبرد اجتماعی فرهنگی، 1(1)، 9-32.

افشانی، علیرضا. (۱۳۸۹). پژوهشی در باب رابطه دین‌داری و اعتماد اجتماعی. فصلنامه علوم اجتماعی، 17(49)، 185-217.

- اکبری بورنگ، محمد؛ و قوامی‌راد، زینب. (۱۳۹۴). پیش‌بینی اعتماد بین فردی دانش‌آموزان دختر متوسطه شهرستان بیرجند بر اساس جو عاطفی خانواده و جهت‌گیری مذهبی. مطالعات راهبردی زنان، 18(69)، 175-211.
- امیری شیراز، منوچهر؛ عباسی اسفجیر، علی اصغر؛ و رحمانی فیروزجاه، علی. (۱۴۰۰). تحلیل فضایی میزان اعتماد اجتماعی مشتریان تأمین اجتماعی در شهر رشت. مهندسی جغرافیایی سرزمین، 5(2)، 397-411.
- اینگلهارت، رونالد. (۱۴۰۰). تحول فرهنگی در جامعه پیشرفته صنعتی. (مریم وتر، مترجم). تهران: کوهر.
- باقری، محمود؛ شارع‌پور، محمود؛ و کریمی موغاری، زهرا. (۱۳۹۹). بررسی تأثیر نگرش به کیفیت و عملکرد نهادهای دولتی بر اعتماد اجتماعی در میان شهروندان شهر شیراز (بررسی تجربی نظریه‌های نهادمحور). دو فصلنامه جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی، 6(14)، 287-315.
- باقریانی، فریده. (۱۳۹۳). رابطه دین‌داری و اعتماد اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی بهبهان. رفاه اجتماعی، سال چهاردهم (55)، 79-93.
- باوندپور، لیلا. (۱۳۹۷). بررسی عوامل مؤثر بر میزان اعتماد اجتماعی (دبیران زن شهرستان کرمانشاه). فصلنامه علوم حرکتی و رفتاری، 1(3)، 196-202.
- بهشتی، سید صمد؛ و کهنسال خوب، احسان. (۱۳۹۸). تبیین جامعه‌شناختی وضعیت اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن (مورد مطالعه: شهر دهدشت). پژوهش‌های جامعه‌شناسی معاصر، 8(14)، 261-282.
- بیدل، پری‌ناز؛ و محمودزاده، علی‌اکبر. (۱۳۹۱). بررسی میزان تعلق اجتماعی مردم به جامعه ایران و رابطه آن با اعتماد اجتماعی و فردگرایی، مطالعه موردی شهر مشهد. فصلنامه تحقیقات فرهنگی ایران، 5(2)، 31-63.
- پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات. (۱۳۹۷). ارزش‌ها و نگرش‌های ایرانیان. تهران: پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات.
- پورحسین، ثریا. (۱۳۹۷). اعتماد اجتماعی، مفاهیم، نظریه‌ها و سبب‌شناسی. تهران: اداره کل پژوهش و سنجش صداوسیما.
- پیراهری، نیر. (۱۳۹۰). سنجش اعتماد اجتماعی و شاخص‌های آن در بین شهروندان تهرانی. پژوهش‌های جامعه‌شناختی، 17(5)، 151-170.
- ثابت ویشکاسوقه، زینب. (۱۴۰۰). اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن (مورد مطالعه: شهروندان شهر رشت) (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه گیلان، گیلان.

جواهری، فاطمه؛ و بالاخانی، قادر. (۱۳۸۵). رسانه جمعی و اعتماد: بررسی تأثیر رسانه‌های جمعی بر اعتماد اجتماعی (مطالعه موردی شهروندان تهرانی). علوم اجتماعی دانشگاه فردوسی مشهد، 7(3)، 1-29.

چلبی، مسعود. (۱۳۸۹). جامعه‌شناسی نظم (ویرایش ۸). تهران: نی. حسنی، محمود؛ هاشمی، سید احمد؛ و باقری، مهدی. (۱۴۰۰). بررسی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی دانش‌آموزان دوره دوم متوسطه شهر تهران. مجله توسعه آموزش جندی‌شاپور اهواز، 12(0)، 464-474.

حیدرآبادی، ابوالقاسم. (۱۳۸۹). اعتماد اجتماعی و عوامل اجتماعی - فرهنگی مؤثر بر آن (مطالعه موردی جوانان ۲۰ تا ۲۹ ساله استان مازندران). مطالعات جامعه‌شناختی جوانان، سال اول (پیش 1)، 39-65.

خرم‌آبادی، یدالله؛ و ابدالی، فاطمه. (۱۳۹۳). تحلیل عوامل مؤثر بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی در بین معلمان مدارس ابتدایی شهرستان ایلام. در اولین کنفرانس سراسری توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی.

ذوالفقاری، ابوالفضل؛ جمعه، فرهاد؛ سپهوند، حجت؛ و دریکوند، خدانظر. (۱۳۹۲). عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان اعتماد اجتماعی دبیران متوسطه شهر خرم‌آباد. فصلنامه علوم اجتماعی، 60(6)، 229.

روتستاین، بو. (۱۳۹۳). دام‌های اجتماعی و مسئله اعتماد. (لادن رهبری، محمود شارع‌پور، محمد فاضلی و سجاد فتاحی، مترجمان). تهران: آگه.

زاهدی، محمدجواد. (۱۳۹۶). مطالعه عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی دانشجویان (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه پیام‌نور غرب تهران). راهبرد اجتماعی فرهنگی، 6(3)، 291-325. زبردست، محمدجواد. (۱۴۰۰). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر اعتماد شهروندان نسبت به سازمان‌های شهری با تأکید بر سازمان (شهرداری جیرفت) (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه شهید باهنر، کرمان.

زمانیان، مجید؛ خادمی، زهرا؛ سعادت، محسن؛ و وحدانی زرگاه، فاطمه. (۱۳۹۴). بررسی سنجش میزان اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین شهروندان. در سومین کنفرانس ملی جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی. سومین کنفرانس ملی جامعه‌شناسی و علوم اجتماعی. تهران.

سادات‌خادمی، محبوبه. (۱۳۹۹). بررسی عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی با توجه به ویژگی‌های شخصی (فردی) دانشجویان دانشگاه سوره. مطالعات جغرافیا، عمران و مدیریت شهری، 22(6)، 189-203.

سبحانی‌نژاد، مهدی؛ فعلی، جواد؛ و قبادی، محترم. (۱۳۸۹). میزان اعتماد اجتماعی ایرانیان نسبت به صاحبان مشاغل و اصناف کشور. جامعه پژوهی فرهنگی، 1(1)، 33-62.

سیدامامی، کاووس؛ و منتظری مقدم، رضا. (۱۳۹۱). نقش فرهنگ اعتماد و عملکرد نهادهای سیاسی در ایجاد اعتماد سیاسی: بررسی پیمایشی دانشجویان دانشگاه‌های تهران. پژوهشنامه علوم سیاسی، 7(4)، 189-216.

سیدزاده، قادر. (۱۳۹۹). بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین مردم شهر زاهدان (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه بیرجند، بیرجند.

شایگان، فریبا. (۱۳۸۸). بررسی عوامل تأثیرگذار بر اعتماد سیاسی. مجله دانش سیاسی، 4(1)، 153-179.

شکریبگی، عالییه؛ و ساروخانی، محمدباقر. (۱۳۹۰). مدرن‌گرایی و سرمایه اجتماعی خانواده (درآمدی بر جامعه‌شناسی خانواده در ایران). تهران: جامعه‌شناسان.

صادری‌بی‌بالان، سیروس؛ معتمد، محمدکریم؛ و کاوسی، محمد. (۱۳۹۸). سنجش اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن، در بین کشاورزان شالی‌کار شرق استان گیلان (مورد مطالعه: آستانه اشرفیه). دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی، 15(2)، 55-76.

ظهیری نیا، مصطفی؛ و نیکخواه، هدایت. (۱۳۹۴). سنجش میزان اعتماد اجتماعی بین ساکنان شهر بندرعباس و عوامل مؤثر در آن. جامعه‌پژوهی فرهنگی، 6(1)، 85-106.

عباس‌زاده، محمد؛ و میرزایی، مجتبی. (۱۳۹۳). نقش دین در توسعه شبکه اعتماد اجتماعی دانشجویان (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه تبریز). فصلنامه فرهنگ در دانشگاه اسلامی، 4(2)، 199.

عباس‌زاده، محمد. (۱۳۸۳). عوامل مؤثر بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی دانشجویان. رفاه اجتماعی، 15(4)، 267-292.

عباس‌زاده، محمد؛ علیزاده‌اقدم، محمدباقر؛ و اسلامی، رضا. (۱۳۹۰). اعتماد به دستگاه‌های اجرایی و عوامل مؤثر بر آن. جامعه‌شناسی کاربردی، 41(22)، 83-106.

عسگری، حشمت‌اله؛ و شرافت، سجاد. (۱۳۹۲). تحلیل عوامل مؤثر بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی در جوامع روستایی ((مطالعه موردی: دهستان همدان دشت، شهرستان مهران)). پژوهش‌های روستایی، 4(4)، 851-879.

غلامی، ثریا. (۱۴۰۱). بررسی عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی دانش‌آموزان دختر مقطع اول متوسطه شهر ایوان (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه پیام نور، همدان.

قاسمی، بهروز. (۱۴۰۰). بررسی عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی دانش‌آموزان شهرستان درگزین (پایان‌نامه کارشناسی ارشد). دانشگاه پیام نور، همدان.

- قدیمی، مهدی. (۱۳۸۶). بررسی میزان اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین دانشجویان دانشگاه‌های زنجان. شناخت، 53-54(0)، 325-356.
- کتابی، محمود؛ ادیبی‌سده، مهدی؛ قاسمی، وحید؛ و صادقی‌ده‌چشمه، ستار. (۱۳۸۹). سنجش اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در مراکز شهرستان‌های چهارمحال و بختیاری. جامعه‌شناسی کاربردی، 40(21)، 97-122.
- کفاشی، مجید؛ و آزاده، نادر. (۱۳۸۸). عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان اعتماد اجتماعی در بین اعضای هیئت‌علمی. پژوهش‌های جامعه‌شناختی، 9(3)، 89-116.
- متین، نسیم فرشید؛ و طالب پور، اکبر. (۱۳۹۷). تعیین اثرات عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی در جزیره کیش. در کنفرانس ملی عمران و معماری در مدیریت شهری قرن 21 محسنی‌تبریزی، علی‌رضا؛ معیدفر، سعید؛ و گلابی، فاطمه. (۱۳۹۰). بررسی اعتماد اجتماعی با نگاهی نسلی به جامعه. جامعه‌شناسی کاربردی، 41(22)، 41-70.
- محمدی، اسماعیل. (۱۳۹۷). بررسی و شناخت رابطه میان اعتماد اجتماعی نسبت به دستگاه‌های اجرایی و رضایت شهروندی و عوامل مؤثر بر آن (مطالعه موردی: استان مازندران). در چهارمین همایش بین‌المللی مدیریت، روانشناسی و علوم انسانی با رویکرد توسعه پایدار.
- محمدی، جمال؛ و زنگنه، مهدی. (۱۳۹۲). سنجش عوامل مؤثر بر میزان اعتماد شهروندان به شهرداری؛ مورد مطالعه شهروندان شهر نیشابور. جغرافیا و برنامه‌ریزی محیطی، 24(1)، 155-170.
- معیدفر، سعید؛ و جهانگیری، پرویز. (۱۳۸۸). اعتماد اجتماعی تعمیم‌یافته و عوامل اجتماعی مؤثر بر آن مطالعه موردی شهر ارومیه. جامعه‌شناسی تاریخی، 1(1)، 47-68.
- مولایی، جابر؛ رنجبریان، علی؛ سیدی، سید علی؛ و حسینی، سید علی‌اکبر. (۱۳۹۵). بررسی عوامل جامعه‌شناختی مؤثر بر میزان اعتماد اجتماعی (مورد مطالعه: دانشجویان دختر دانشگاه پیام‌نور شهر آبدانان). توسعه اجتماعی، 10(4)، 105-122.
- مهدوی، سید محمدصادق؛ ادیسی، افسانه؛ و رحمانی‌خلیلی، احسان. (۱۳۸۸). بررسی تأثیر دین‌داری بر اعتماد اجتماعی شهروندان تهرانی. جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، 3(2)، 1-20.
- نعیمی، کیومرث؛ و مهدی‌زاد، وفا. (۱۳۹۶). بررسی و سنجش اعتماد اجتماعی در بین مرزنشینان شهرستان مریوان. پژوهشنامه مطالعات مرزی، 15(4)، 13-34.
- وثوقی، منصور؛ و آرام، هاشم. (۱۳۸۸). بررسی اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در شهر خلخال (استان اردبیل). مجله پژوهش‌های جامعه‌شناختی، 3(3)، 133.

هاشمی، سید احمد؛ و دلقدی، کاظم. (۱۳۹۶). عوامل مؤثر بر سنجش اعتماد اجتماعی و اعتقادات میان دانشجویان دانشگاه فرهنگیان شهید بهشتی خراسان رضوی. در اولین کنفرانس ملی پژوهش‌های نوین ایران و جهان در روانشناسی و علوم تربیتی، حقوق و علوم اجتماعی.

هاشمی، سیده حکیمه؛ صالحی امیری، سید رضا؛ کاظمی پور، شهلا؛ و موسائی، میثم. (۱۴۰۰). بررسی جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی اقلیت‌های دینی کشور (مورد مطالعه: جامعه زرتشتیان شهر تهران). مطالعات جامعه‌شناسی، ۱۴(۵۰)، 31-48.

هزارجریبی، جعفر؛ و صفری شالی، رضا. (۱۳۸۸). بررسی عوامل مؤثر بر اعتماد اجتماعی شهروندان. جامعه‌شناسی کاربردی، ۲۰(۴)، 17-38.

هزارجریبی، جعفر؛ و مروتی، نادر. (۱۳۹۰). عوامل مؤثر بر شکل‌گیری اعتماد اجتماعی (مورد مطالعه: دانشجویان دانشگاه علامه طباطبایی و دانشگاه تهران). برنامه‌ریزی رفاه و توسعه اجتماعی، ۷(۳)، 27-66.

یاری، حامد؛ و هزارجریبی، جعفر. (۱۳۹۱). بررسی رابطه احساس امنیت و اعتماد اجتماعی در میان شهروندان (مطالعه موردی ساکنان شهر کرمانشاه). پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران، ۱(۴)، 39-58.

یحیی‌زاده، بهمن؛ حاج محسنی، مصطفی؛ و حبیبی، علی. (۱۳۹۶). سنجش اعتماد اجتماعی و عوامل مؤثر بر آن در بین دانشجویان مرکز علامه طباطبایی سبزوار در سال تحصیلی ۹۵-۹۶. در دومین کنفرانس ملی رویکردهای نوین در آموزش و پژوهش.

Coleman, James S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American journal of sociology*, 94, S95-S120

Edwards, Bob; & Foley, Michael W. (1998). Civil society and social capital beyond Putnam. *American behavioral scientist*, 42(1), 124-139.

Ellison, Nicole B; Steinfield, Charles; & Lampe, Cliff. (2007). The benefits of Facebook "friends:." Social capital and college students' use of online social network sites. *Journal of computer-mediated communication*, 12(4), 1143-1168.

Ferragina, Emanuele. (2013). The socio-economic determinants of social capital and the mediating effect of history: Making Democracy Work revisited. *International Journal of Comparative Sociology*, 54(1), 48-73.

Folland, Sherman; & Rocco, Lorenzo. (2013). *Economics Of Social Capital And Health, The: A Conceptual And Empirical Roadmap (Vol. 2)*. World Scientific.

- Pohchin, L. (2006). Exploration of social capital and physical activity participation among adults on Christmas Island.
- Saenghiran, T. & Chaipoopirutana, S. (2023). A dynamic model of factors influencing of trust, attitude, subjective norm, and perceived behavior control on e-commerce repurchase intention towards generation Z in Thailand. *Social Science Asia*, 9(1), 1-18. <https://doi.org/10.14456/ssa.2023.2>
- Wang, Qun, Kuiyun Zhi, Baohua Yu and Jun Cheng (2023), Social trust and subjective well-being of first-generation college students in China: the multiple mediation effects of self-compassion and social empathy, *Front. Psychol.* 24 April 2023 Sec. Personality and Social Psychology Volume 14 - 2023 | <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2023.1091193>

پبلیشمنٹ سروسز